

антигуманная ценностная мотивация рельефно обозначены в истории человечества: крестовые походы, фашистские движения, неудавшиеся попытки построения коммунизма, технократическое производство и т.п. Во всех подобных случаях констатируется рационально обоснованная идеология (объективный фактор) и внерациональные механизмы ее осуществления (вера субъекта, его чувства).

Как известно, существуют различные (классический, неклассический, постклассический) типы рациональности. Отвлекаясь от их методологических особенностей и исторически-теоретической определенности, отметим лишь важное в русле нашей проблемы сходство: разум в каждой из отмеченных парадигм выступает как основополагающий, организующий принцип бытия. В единой логической плоскости с рациональным сосуществует внерациональное. Иррациональное же классифицируется по другому основанию, выделяется в вертикальном аналитическом срезе. В аффективном выборе, например, скрыто присутствуют рефлексивный момент («свернутое действие»). Он мотивирован опосредованно. Внерациональный подход изначально может основываться на незнании разумных оснований или же, что парадоксально на первый взгляд, на их абсолютизации. В одних случаях, он – результат естественно-природного выбора, а в других – следствие механического подсчета внешних показателей.

Нравственная неосознанность, свидетельствует со одной стороны о внеморальности, а с другой о поверхностной рациональности подобных оценок у детей, а по известной аналогии, у человечества.

Отмеченные метаморфозы рациональности и внерациональности весьма своеобразно проявляется в экономическом пространстве современного социального бытия.

Арістова Алла Вадимівна

*Доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету
м. Київ*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ІСЛАМОЗНАВСТВА

Ісламознавчі дослідження в Україні лише в останні роки подолали стадію «поодиноких праць розрізнених дослідників-ентузіастів» і перейшли на етап інституалізації. Потреба у розгортанні таких досліджень – безсумнівна. Сучасні світові геополітичні й соціорелігійні процеси, які резонують в етнорелігійному

житті України; формування значної за чисельністю і різномірної мусульманської спільноти в країні; інтенсивна розбудова мусульманських інституцій в середовищі напружених міжконфесійних відносин і конфліктів; проблеми соціокультурної адаптації мусульманської умми в Україні та її толерантного співіснування з провідними християнськими конфесіями тощо – все це робить ісламознавчі розвідки вкрай актуальними для сьогодення. Втім, уже перші кроки на шляху відродження ісламознавства як дослідницької парадигми і наукової школи виявили усю складність цього завдання. Хотілося б звернути увагу на деякі проблеми методологічного характеру, з якими зіткнулося вітчизняне релігієзнавство.

По-перше. Невідпрацьований і змістовно недосконалий понятійний апарат. Невдало вживані, невірно витлумачені, «старанно» примножені й сповнені негативних конотацій поняття стали, на жаль, ознакою сучасного ісламознавчого дискурсу. Через те, розкриття загальних принципів і специфіки ісламського релігійного комплексу стає важко розв'язуваною проблемою.

По-друге. Домінування або християноцентричних або ісламоцентричних підходів (залежно від наукових і конфесійних уподобань дослідника). Зважимо на те, що європейським дослідникам надзвичайно важко досягнути та інтерпретувати іслам вже з тих міркувань, що вони обмежені своїм методологічним інструментарієм; вимушені «підбивати» іслам під релігієзнавчі понятійні конструкції, вироблені в іншому (не-ісламському) культурному середовищі, і призначені переважно для концептуального освоєння іншого типу релігії (християнства). З іншого боку, дослідники, які є носіями мусульманської ідентичності, лишаються в полоні специфічної духовної традиції, «підганяючи» наукові розвідки і тексти під взірці ісламської богословської культури. Як наслідок, замість науково-об'єктивних ісламознавчих розвідок отримуємо приклади сцієнтизації ісламського богослов'я.

По-третє. Засилля стереотипів в оцінках ісламу, його суспільно-політичної й культуротворчої ролі; примітивізм і категоричність оцінок і суджень, викладених у «наукових продуктах». Ситуація відтворюється у нових генераціях науковців, що є наслідком низького рівня знань про іслам в широкому загалі, відсутності системи підготовки професійних ісламологів, сучасної войовничої медіа-політики тощо.

По-четверте. Відсутність концептуального бачення сучасного стану і тенденцій розвитку світової умми. Низька популярність у вітчизняному науковому середовищі запропонованих західними вченими концептуальних побудов (на кшталт «конфлікту цивілізацій» чи «Євроісламу») не компенсується наявністю власних концепцій світового релігійного розвитку, аналітичного опрацювання глобальної тенденції пробудження світової умми та геополітизації ісламу. Як наслідок, маємо здебільшого описовий, коментуючий,

в кращому разі, просвітницький характер ісламознавчих видруків, низький відсоток теоретичних інновацій і нових методологічних підходів до дослідження буття ісламу в світі.

По-п'яте. Жалюгідна джерелознавча база. Лічені дослідники спираються на оригінальні арабографічні джерела, ще менші – володіють історико-контекстним підходом (навіть повний переклад смислів Корану українською мовою побачив світ лише в цьому році).

По сьогодні державна підтримка ісламознавчих проектів практично відсутня.

Відтак – фактично відсутні й незалежні ісламознавчі центри, що обумовлює заангажованість більшості дослідників явними симпатіями/антипатіями до різних релігійних інституцій ісламу в Україні, нехтування принципами позаконфесійності.

Бабина Тетяна Геннадіївна

*Кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарно-мистецьких дисциплін та ТЛП факультету
ринкових, інформаційних та інноваційних технологій (м. Черкаси) Київського
національного університету технологій та дизайну*

ПРОЯВИ МЕНТАЛЬНИХ СТРУКТУР У КУЛЬТУРІ: ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА НАДІНДИВІДУАЛЬНЕ

Зрозуміти специфіку національної культури можна лише за допомогою досконалого аналізу її глибинного рівня – менталітету. Розвиваючись за специфічними закономірностями, менталітет в історичних реконструкціях виявляється, перш за все, як причина “відставання”, як “чинник гальмування” процесів в соціокультурній та ідеолого-політичній сферах, оскільки він змінюється значно повільніше ніж матеріальна сфера та соціальні інститути.

З іншого боку, ментальність є гарантом і базою історичних перетворень: політико-ідеологічні, економічні та ін. мотиви соціальної активності людей мають шанс на успіх лише за умови їх “резонансу” з ментальною аурою суспільства, в якому вони діють. Іншими словами, схоплені, раціонально оброблені, структуровані і систематизовані ідеї життєздатні лише на ментальному ґрунті.

Особливо підкреслимо, що суб'єктивний за своєю сутністю світ ментальності усвідомлюється і раціоналізується особою тільки “плямами”. Він зв'язує високораціоналізовані форми суспільної свідомості з ірраціональним світом безсвідомих структур і неусвідомлених культурних кодів, визначаючи